

Hausner Gábor¹

Perjés Géza a katonai vezetők kiképzéséről és a hadtörténet-oktatás szerepéről

Géza Perjés on Training of Military Leaders and on the Role of Teaching Military History

Absztrakt

Perjés Géza, (1917–2003) a 20. század második felének legnagyobb hatású magyar hadtörténésze pályáját hivatásos katonaként kezdte, és frissen végzett ludovikásként részt vett a második világháború harcaiban. Angol hadifogságból hazatérve beiratkozott a Pázmány Péter Tudományegyetemre, ahol 1946 és 1948 között a Szalai Sándor professzor vezette híres Társadalomtudományi Intézet kurzusain többek között szociológiai tanulmányokat folytatott, majd érdeklődése a hadtörténelem irányába fordult. Katonai szakmai ismereteit és tudományos képzettségét, nyelvi ismereteit kamatoztatva az 1950-es évektől bekapcsolódott a magyar hadtörténeti kutatásokba. A tanulmányban közzétett, Perjés Géza hagyatékából előkerült, 1956. augusztus hó 5-én kelt írás az SZKP XX. kongresszusa után a magyar hadtörténetírás helyéről, szerepéről, megújításáról kibontakozott vitához kapcsolódik. Érdekességét nem csupán történeti mivolta, hanem nagyon is aktuális mondanivalója adja: ahhoz a kérdéshez szól hozzá képzett, háborút megjárt katonaként és hadtörténészként, hogy van-e a hadtörténelemnek helye, szerepe, és ha igen, mi, a katonai vezetők képzésében. Ennek érdekében részletesen kifejti a katonai vezetők kiképzéséről vallott felfogását.

Kulcsszavak: *Perjés Géza, katonai vezető, kiképzés, oktatás, hadtörténelem*

¹ Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar – National University of Public Service Faculty of Military Science and Officer Training, e-mail: hausner.gabor.laszlo@uni-nke.hu, ORCID: 00000002-4837-5149

Abstract

Géza Perjés (1917–2003), a military historian of greatest influence in Hungary in the second part of the 20th century, started his career as a professional soldier. He graduated at the Ludovika Military Academy, took part in the fights of the Second World War and finally became POW of the British army. Having returned home, he registered at the Pázmány Péter University of Sciences and, among others, studied sociology within the famous Institute of Social Sciences led by Professor Sándor Szalai between 1946 and 1948. Later, his interest turned to military history and, making good use of his military experiences, scientific erudition and acquaintance with languages, from 1950, he joined in the research of Hungarian military history.

The writing treated in this essay from his posthumous papers dated on 5 August 1956 is connected with the debate which developed after the 20th Congress of the Soviet Communist Party on the place, role and ways of reformation of the Hungarian military historiography. The point of interest of the writing is not only in its historic character but in its current message, too: a qualified officer of front-line service expresses his opinion as military historiographer on the place and role of military history in the training of military leaders.

Keywords: Géza Perjés, military leader, training, education, military history

Perjés Géza hadtörténetírói pályakezdése

Perjés Géza, (1917–2003) a 20. század második felének legnagyobb hatású magyar hadtörténésze pályáját hivatásos katonaként kezdte, és frissen végzett ludovikásként részt vett a második világháború harcaiban. A Ludovika Akadémián 1939. január 15-én, rövidített kiképzés után avatták hadnaggyá. Első beosztását a nagykanizsai 17. gyalogezred II. zászlóaljában kapta, ahol 1941. június 20-ig szolgált, majd áthelyezték Kőszegre, az 5. gyalogezred III. zászlóaljához századparancsnoki beosztásba. A nagykanizsai és a kőszegi szolgálata idejére esett a felvidéki, erdélyi, illetve a délvidéki bevonulás, amelyekben Perjés Géza is részt vett.² 1942 júniusában került ki első ízben a frontra a 108. könnyűhadosztályhoz, szovjet hadművelési területre. Előbb a 34/4. század, majd 1943 januárjától a hadosztályközvetlen síszásad, utóbb a 9. könnyűhadosztály portyázó századának élén vett részt a partizánok elleni felderítő, vasútvonal-biztosító rajtaütési akciókban, majd 1943 márciusában az előrenyomuló szovjet csapatok elleni elő- és utóvédharcokban.³ A hadműveletekben tanúsított vitéz helytállásáért megkapta a kormányzói dicséző elismerés látható jelét képező Magyar Koronás Bronzérmét (Signum Laudis) a hadiszalag és a kardok egyidejű adományozásával, a Magyar Érdemrend Lovagkeresztjét hadiszalagon, kardokkal, valamint a német

² Perjés Géza önéletrajza. 1949. július 1. gépirat és személyi adatlapja, valamint katonai anyakönyvi lapja. HM Hadtörténeti Intézet és Múzeum, Központi Irattár, 211/491. tiszti okmánygyűjtő.

³ Erről lásd Perjés visszaemlékezését: Perjés Géza: A brjanszki erdő aljában. Harctéri élményeim 1942 augusztusától 1943 októberéig, in: Perjés Géza: Csatakönyv. Tanulmányok a magyar és az egyetemes történelem csatáiról, HM Hadtörténeti Intézet és Múzeum, Budapest, 2014, 191–249.

Vaskereszt II. osztálya kitüntetését. 13 hónap harctéri szolgálat után, 1943 októberében visszavezenyelték békehelyőrségébe, Kőszegre.

1944 júniusában az 5. gyalogezredet ismét szovjet hadműveleti területre vezényelték, ahol Perjés Géza századparancsnokként vett részt a Stanislau körüli harcokban. Július 25-én gránátzilánktól mellkassérülést szenvedett, és hazaszállították gyógykezelésre. 1944. november 1-jével századossá léptették elő. Felépülése után, 1944. december 20-tól ismét szolgálatot teljesített a szombathelyi kerületi parancsnokságon, amellyel március végén hadműveleti területre, Ausztriába települt. 1945. május 30-án Perjés ott angol hadifogságba esett, ahonnan 1946 februárjában tért haza. Itthon előbb felmentették, majd igazolási eljárás után 1946 októberében végleg elbocsátották a tényleges szolgálatból.⁴

A történelem és a szociológia iránt már a Ludovikán érdeklődést mutatott Perjés⁵ frontszolgálatára hatására elhatározta, hogy beiratkozik a Pázmány Péter Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karára. A harctéri tapasztalatok már 1942–1943-ban megérlelték benne a meggyőződést, hogy Magyarország ismét a vesztesek oldalán vesz részt a háborúban, és foglalkoztatta a kérdés: hogyan jutottunk odáig? 1946-ban abban a reményben kezdte meg egyetemi tanulmányait, hogy a tudomány segítségével magyarázatot talál a háborús tragédia okaira és megoldást az abból kivezető útra.

Perjés Géza 1946 és 1948 között a Szalai Sándor professzor vezette híres Társadalomtudományi Intézet kurzusain többek között szociológiai tanulmányokat folytatott,⁶ egyúttal tanszéki könyvtárosként dolgozott. 1948 végén Szalai Sándort eltávolították az egyetemről, majd koholt vádakkal perbe fogták. Perjés Géza ekkor – a Ludovika Akadémiát beszámítva egyetemi tanulmányaiba – végbizonyítványt kapott,⁷ de mennie kellett az egyetemről.

Többszöri kérvényezésére Perjést 1949. áprilisban visszavették hivatásos katonai állományba, elismerve századosi rendfokozatát, és beosztották az 1. lövészadosztály törzsébe gyalogsági előadó beosztásba, majd a 12. hadosztály parancsnokságára kiképzési alosztályvezetőnek. 1950 nyarán saját visszaemlékezése szerint egy hadgyakorlat kapcsán összetűzésbe került Farkas Mihály honvédelmi miniszterrel, s emiatt azonnal elbocsátották a Magyar Néphadseregből.⁸ Ezt követően a szokásos ludovikás sors várt rá: megbélyegzettség, vasesztergályosi és kórházi segédmunka. 1958-ban,

⁴ Perjés Géza katonai anyakönyvi lapja. HM Hadtörténeti Intézet és Múzeum, Központi Irattár, 211/491. tiszti okmánygyűjtő.

⁵ Perjés Géza 1936/37., 1937/38. és 1938/39. évi ludovikás osztályozási értesítője szerint hadtörténelem tantárgyából mindhárom évben jelest kapott. Perjés Gézáné tulajdonában. Ezeket és az alább idézett további életrajzi dokumentumokat az ő szíveségéből használhattam, ezúton is köszönet érte.

⁶ Perjés Géza egyetemi leckekönyve, Perjés Gézáné tulajdonában. Ebből kiderül, hogy Szalai óráin kívül Perjés egyebek mellett Kardos Lajos, Hajnal István és Lukács György óráit látogatta.

⁷ Az 1948 decemberében kelt 180/1948/49. sz. végbizonyítvány az egyetemi leckekönyvben.

⁸ Perjés Géza katonai anyakönyvi lapja. HM Hadtörténeti Intézet és Múzeum, Központi Irattár, 211/491. tiszti okmánygyűjtő, valamint Perjés Géza szavai Kisfaludy András portréfilmjében, www.youtube.com/watch?v=Ytq8iutYKw8 (Letöltve: 2019. 05. 10.)

mint „a régi rend hűséges kiszolgálóját, illetve osztályidegent” (Ludovikát végzetten) tartalékos századosból tartalékos honvéddá fokozták le.⁹

Perjés Géza az 1950-es évek nehéz időszakát a hadtörténelem tanulmányozása, kutatása segítségével vészelte át, későbbi munkáinak anyagát javarészt akkor gyűjtötte össze. 1954–1956 között számos kísérletet tett, hogy bekapcsolódjon a hadtörténeti kutatásokba és bekerüljön a Hadtörténeti Intézetbe, vagy legalább az újrainduló *Hadtörténelmi Közlemények* szerkesztőségébe. Ekkor jelent meg első jelentős hadtörténeti tanulmánya *Esztergom 1706. évi ostromai és az ostromokkal kapcsolatos hadműveletek* címmel a *Hadtörténelmi Közlemények* 1954. évi 2. számában, amit követett a *Balassi Bálint, a katona* című az *Irodalomtörténeti Közlemények* 1955. évi évfolyamában.¹⁰ Ezek alapján 1954-ben szerződést kötött vele a Hadtörténeti Intézet a *Thököly Imre szabadságharca* című könyv megírására, de utóbb előnytelenül megváltoztatták a szerződés feltételeit (felére csökkentették a honoráriumot, előleg helyett utólag kívántak fizetni), amelyet így nem állt módjában elfogadni. 1955 júliusában a Szabályzatszerkesztő Csoportfőnökség megbízást adott neki egy könyv elkészítésére, de költségvetési okokra hivatkozva végül elálltak tőle. Ugyanabban az évben felkérték a *Hadtörténelmi Közlemények* technikai szerkesztésének elvállalására, de végül hasonló okokból az sem valósult meg. Ez idő tájt többször szóba került a Hadtörténeti Intézetben való alkalmazása is, de – mint megsúgták neki – rossz „káderlapja” miatt nem vették fel.

A méltánytalan – politikai okok és vádak miatti – mellőztetés miatt Perjés 1955 júliusában panaszlevéllel fordult Nógrádi Sándor altábornagyhoz, amelyben említést tesz addigi munkáiról és legközelebbi terveiről is: „Már az egyetemi éveim alatt megérlelődött bennem az elhatározás, hogy katonai szakmai ismereteimet és az egyetemen nyert tudományos képzettségemet összekapcsolva, tevékenyen bekapcsolódom a magyar hadtörténelmi kutatásba. A hadtörténelmi kutatás nagyarányú fejlődése és intézményes támogatása révén általában, a *Hadtörténelmi Közlemények* megindulása után pedig különösen nekifoghattam régi terveim valóra váltásának. Kutatásaimat fizikai munkában való elfoglaltságom ellenére is nagy lelkesedéssel és szorgalommal folytattam [...] életem értelmét egyedül az adta meg, hogy hadtörténelemmel foglalkozhattam. Kutatásaimat [...] kezdetben teljesen a régi szempontok és módszerek felhasználásával folytattam, és ezek szemszögéből próbáltam tisztázni mindenekelőtt azt az alapvető kérdést, hogy tulajdonképpen mi a célja, jogosultsága a hadtörténelem vizsgálatának? Ez a kérdés már régibb idők

⁹ „A HM Elvtárs 0265/1958. sz. parancsával mint a régi rend hűséges kiszolgálóját, illetve osztályidegent – Ludovika Akadémiát és 1944-ben csapatcsendőr tanfolyamot végzett – tart. szds.-ból tart. honvéddá lefokozta. Budapest, 1958. 04. 01. [XII. ker. kieg. pság Budapest körpecsét]” Perjés Géza személyi adatlapja. 9. HM Hadtörténeti Intézet és Múzeum, Központi Irattár, 211/491. tiszti okmánygyűjtő.

¹⁰ Perjés Géza: *Esztergom 1706. évi ostromai és az ostromokkal kapcsolatos hadműveletek. Hadtörténelmi Közlemények*, új folyam, 1 (1954/2) 136–184.; Perjés Géza: *Balassi, a katona. Irodalomtörténeti Közlemények*, 59 (1955/1) 36–50.

óta felmerült a kutatók előtt, azonban beállítottságuk, politikai nézeteik és előképzettségük szerint igen különböző megoldásra jutottak.”¹¹

Egyéni sorsának jobbra fordulása és hadtörténeti tervei megvalósulásának a reménye az SZKP XX. kongresszusát (1956. február 14–25.) követő időben csillant fel, amikor is, mint 1956. július 11-én egy újabb panaszlevelében írta: „[A] XX. kongresszus óta sok szó esik az ilyen káderező munka káros voltáról. Ugyancsak azóta lett nyilvánvalóvá: a régi szakemberekkel szembeni elzárkózás helytelensége. Ennek eredménye volt az, hogy a Zrínyi Akadémia részéről Szalai alez. elvtárs, a Hadtörténelmi Intézet részéről Tóth [Gyula] szds. és Sziklai [Sándor] ezds. elvtársak újra felvették a kapcsolatot velem a jövőbeni együttműködésünk kérdésében, és igen fontos munkálatok elvégzésére vonatkozó tárgyalásokat folytattunk. Ezen megbeszélések során természetesen újra felmerült a »káderem« kérdése, és az elvtársak szinte egybehangzóan helytelenítették a velem szemben követett káderpolitikát. Sőt Sziklai ezds. elvtárs kifejezetten felszólított, hogy ezen leveletem írom meg, hogy végre egyszer tisztázódjanak a dolgok körülöttem, és nyugodt lélekkel adhassanak nekem megbízásokat.

Így tehát úgy néz ki a helyzet, hogy a tavaly nyáron történt zárkózás feloldódott, és ma már nincs elvi akadálya annak, hogy dolgozhassam.”¹²

Perjés Géza alkalmazására végül mégsem került sor, jöllehet a közéletbe visszatért, rehabilitált Szalai Sándor egyetemi tanár 1956. október 11-én levélben kérte Sziklai Sándor ezredest, a Hadtörténeti Intézet parancsnokát, hogy vizsgálja meg „a kitűnő katonai szakmai előképzettségű hadtörténész”, „Perjés Géza ügyét” és biztosítson neki munkahelyet a Hadtörténeti Intézetben „ahová való”. „Perjés Géza nem maradhat tovább kórházi segédmunkás – ezt nem engedi meg a Párt értelmiségi határozatának betűje és szelleme, valamit tennünk kell érdekében – írta –, és hadtörténésről lévén szó, elsősorban Teneked volna lehetőségem ez ügyben intézkedni.”¹³

Perjés Géza kézírata a katonai vezetők képzéséről, 1956-ból

Az alább közzétett, Perjés Géza hagyatékából előkerült, 1956. augusztus hó 5-én kelt írás¹⁴ a fenti törekvésekkel áll összefüggésben, és az SZKP XX. kongresszusa után a magyar hadtörténetírás helyéről, szerepéről, megújításáról kibontakozott vitához kapcsolódik, amelyre a második bekezdésben utal is. A kényszerű fizikai és a szellemi

¹¹ Perjés Géza panaszlevele Nógrádi Sándor altábornagynak, Budapest, 1955. július 7. 2–3. Perjés Gézáné tulajdonában. Panaszára ezt a cinikus elutasító választ kapta a HM Panaszok, Kérelmek és Bejelentések Irodájától 1955. október 14-én, Pelikán százados aláírásával: „Nógrádi altábornagy úrhoz intézett panaszát megvizsgáltuk. Az Ön feltételezése a vádolással kapcsolatban nem igazolódott be. A hadtörténeti munkájára a Levéltár Ön által ismert körülmények miatt nem tart igényt. Javasoljuk, hogy más irányban keressen megélhetési forrást. Azonban ez nem zárja ki azt, hogy Ön ne foglalkozzon a hadtörténelemmel.”

¹² Az 1956. évi panaszlevél egy meg nem nevezett vezérőrnagynak és a HM Panaszok, Kérelmek és Bejelentések Irodája elutasító válasza Perjés Gézáné birtokában. Utóbbiban az áll: „Hozzánk írt levelére értesítjük, hogy visszavétele a jelenlegi létszámviszonyok miatt nem lehetséges. Javasoljuk az elvtársnak, kapcsolódjon bele a polgári életbe, dolgozzon becsületesen és szorgalmasan. A hadseregben szerzett tapasztalatát és tudását hasznosítsa a polgári életben, hiszen a munka területén is hazáját szolgálja. Budapest, 1956. július 4.”

¹³ Szalai Sándor levele Sziklai Sándorhoz, Budapest, 1956. október 11. Perjés Gézáné tulajdonában.

¹⁴ A géppel írt, néhány helyen Perjés Géza által saját kezűleg javított dokumentumot Perjés Géza özvegye, Perjés Gézáné, Éva asszony bocsátotta rendelkezésemre, amelyet ezúton is nagyon köszönök.

segédmunka (kórházi segédmunka, filmgyári statisztálás, MTA Szótárszerkesztőségben megbízással folytatott katonai szaknyelv szakértés) közepette született, kevéssel az 1956-os forradalom kirobbanása előtt. Érdekességét azonban nem csupán történeti mivolta, hanem nagyon is aktuális mondanivalója adja: ahhoz a kérdéshez szól hozzá képzett, háborút megjárt katonaként és hadtörténészként, hogy van-e a hadtörténelemnek helye, szerepe, és ha igen, mi, a katonai vezetők képzésében.¹⁵ Ennek érdekében részletesen kifejti a katonai vezetők kiképzéséről vallott felfogását. Mind ez, mind pedig elsősre talán meglepő állásfoglalása, miszerint a hadtörténet nem alkalmas arra, hogy a kiképzési célokat elősegítse, valamint hogy a hadtörténelmi kutatás első rendeltetése, hogy a történettudomány által feltett kérdésekre válaszoljon – rendkívül tanulságos. Perjés pontosan igyekszik szétválasztani, elhatárolni a hadtörténetet és a katonai gyakorlatot, katonai tudományt. Véleménye szerint a két tudomány határa pontosan megrajzolható: „[A] történettudomány és a hadtörténet, mint leíró disciplina nélkülözi a kísérlet kontrollját, viszont a katonai tudomány, amikor a legközelebbi múlt háborúinak tapasztalatait kísérleti vizsgálat alá veszi a gyakorló táborokban, löskolákban, kísérleti telepeken, hadijátékokon stb., nem történeti műfaj, hanem folyó gyakorlat. Így tehát a legutóbbi háborúk tanulmányozása nem mint hadtörténelem, hanem mint mai hadtudomány szerves része segíti elő a kiképzést.”

Bizonyára lesznek, akik vitatják felfogását, de gondolatait érdemes figyelembe venni napjainkban is a katonai vezetők képzés megújítását tervezőknek. Ebben a meggyőződésben változtatás nélkül adom közre Perjés Géza 1956-ban írott véleményét.

Perjés Géza: a hadtörténet és a katonai vezetők kiképzése

A világ összes hadseregeiben a hadtörténet tanítására igen sok időt, pénzt és fáradságot fordítanak. Az akadémiákon és a magasabb kiképzést adó hadi iskolákon pedig a hadtörténelem a legfontosabb tárgyak egyike. Mindez azért van, mert kézenfekvőnek látszik és úgyszólván mindenki által elfogadott, hogy az elmúlt háborúk tanulmányozásával lehet a jövő háborújára a legjobban felkészülni. Tudjuk azt is, hogy úgyszólván nem volt jelentősebb hadvezér a történelemben, aki ne forgatta volna a hadtörténelmet, és aki nem vallotta volna, hogy mindebből igen sokat hasznosított konkrét kiképzői ténykedése folyamán. Azt is tudjuk, hogy minden hadseregben külön osztályok foglalkoznak az elmúlt világháború, a koreai és vietnami háború tapasztalatainak összegyűjtésével, kiértékelésével és a kiképzésben való felhasználásával.

¹⁵ Erről legutóbb lásd: Lippai Péter: Aktuális-e ma a hadtörténelem? *Nemzetvédelmi Egyetemi Közlemények*, 8 (2004/3). 76–89.; Szem Géza: A hadtörténetírás néhány alapkérdéséről, *Hadtudományi Szemle*, 11 (2019/különszám). 303–317. Vö. Kincses Katalin Mária (szerk.): A magyar hadtörténetírás története és aktuális kérdései. (A Hadtörténeti Intézet és Múzeum Könyvtára), HM Hadtörténeti Intézet és Múzeum, Budapest, 2015; A kultúra–hadviselés–kiképzés szílesebb kontextusának lehetőségét felvető írás: Norvelle B. De Atkine: Why Arabs Lose Wars, *Middle East Quarterly*, 6 (1999/4) Miért veszítik el az arabok a háborúikat? Middle East Forum, www.meforum.org/984/miert-vesztik-el-az-arabok-a-haboruikat (Letöltve: 2019. 05. 13.) Sági Lajos kollégám hívta fel rá a figyelmet, amelyet ezúton is köszönök.

Mindez azt látszik bizonyítani, hogy abban a vitában, mely az utóbbi hetekben a hadtörténészek között folyik,¹⁶ azok oldalán áll az igazság, akik azt tartják, hogy a hadtörténelem tanításának a célja az, hogy alapját képezze a katonai vezetők kiképzésének, és tévednek azok, akik szerint a hadtörténelem, mint tudomány ilyen célokat nem követhet, és elsősorban az a feladata, hogy a történettudomány segédtudománya legyen. Én a magam részéről eme utóbbi felfogást osztom, és szeretném itt részletesebben – bár megközelítően sem olyan részletesen, amennyire ezt a kérdés fontossága és bonyolult volta megkövetelné – előadni érveimet.

Ha arra a kérdésre akarunk választ kapni, hogy elősegíti-e a hadtörténet tanulmányozása a vezetők kiképzését vagy nem, akkor mindenképp először azt kell szemügyre vennünk, hogy mi a vezetők kiképzésének a lényege? Ha ezt megvizsgáltuk, akkor azt kell megnéznünk, hogy alkalmas-e a hadtörténet tudománya mai állapotában arra, hogy hozzájáruljon a vezetők kiképzéséhez? Végül pedig arra kell választ kapnunk, hogy hol a határ a hadtörténet és a mai katonai gyakorlat között, tehát, hogy hol végződik a hadtörténet, és hol kezdődik a ma katonai gyakorlata és hadtudománya?

A vezetők kiképzésének lényege

Ahhoz, hogy a katonai vezető harc közben el tudja látni feladatát, három féle tudásra, illetve képességre van szüksége:

1. Szüksége van bizonyos tudásanyagra, ismernie kell a hadsereget alkotó fegyvernemek, eszközök hatásadatait, működését, alkalmazási módját. Ez a tudás lexikális, adatszerű tudás, melyeket a hallgató az egyes tantárgyi előadások és gyakorlatban sajátít el.
2. Rendelkeznie kell bizonyos elvi tudással, ismernie, értenie kell a taktika, a stratégia elveit, így a tűz és mozgás összhangjának, a felderítésnek és biztosításnak, az átkarolásnak, a súlyképzésnek, a támadásnak, a védelemnek stb. elveit. Ezeket a hallgató részben az előadásokon és demonstrálások útján tanulja meg, részben pedig saját tapasztalatai alapján maga vonja le.
3. Végül pedig, mint legfontosabbal, rendelkeznie kell a vezetőnek harcászati és hadászati érzékkel, illetve harcászati és hadászati vezetéstechnikai készséggel és tudással. Ennek elsajátítására szolgálnak az alkalmazó megbeszélések, harcgyakorlatok, hadijátékok, vezetési gyakorlatok stb. A harcászati és hadászati érzék, valamint a vezetéstechnikai tudás a király a katonai képesítésben, minden más tudás csak szolgája, „Ancilla theologiae”, ahogyan a középkorban minden tudomány csak a teológia szolgátlánya volt. Ezért ezzel foglalkozunk elsősorban.

¹⁶ A *Hadtörténelmi Közlemények* 1956. évi 3. számában jelent meg egy szerző nélküli, kritikus hangvételű írás, amely erőteljesen ostromozta a magyar hadtörténetírás szektásságát, dogmatikusságát és hiányosságait *Gondolatok a magyar hadtörténetírás néhány kérdéséről* címmel. A folyóiratszámot hamarosan visszavonták, példányait bezúzták, majd 1956/3–4. számként – az említett tanulmány kihagyásával, helyébe az 1956-os őszi események során elesett Sziklai Sándor nekrológja és Engels: *A hadsereg* című tanulmányának fordítása került – 1957 elején újranyomták. Hausner Gábor: Egy sajtótörténeti ritkaság – a *Hadtörténelmi Közlemények* 1956. évi 3. száma, in: Ravasz István (szerk.), *Haditörténeti kincsháza. Avagy: eleink emlékei a Hadtörténeti Intézet és Múzeumban*. HM Hadtörténeti Intézet és Múzeum, Budapest, 2009, 194.

A harcászati és hadászati érzék, valamint a vezetéstechnikai tudás nem más, mint problémamegoldás, azaz, valamely adott helyzetben a helyzetet kitevő körülmények mérlegelése, ennek alapján a célravezető megoldás kiválasztása, a megoldás módjának kidolgozása és végül a megoldáshoz vezető ténykedés végrehajtása. A katonai vezető „problémája” a feladat, melyet az adott harcászati körülmények között meg kell oldania. A kapott feladat alapján mérlegeli a helyzetet kitevő körülményeket – katonai nyelven kifejezve, helyzetmegítélést végez –, ennek alapján eljut a megoldás módjához – elhatározásra jut –, végül pedig a szándékolt cselekvést kivitelezi – kiadja intézkedését.

A helyzetmegítélés és az elhatározás – hogy most már a katonai terminológiában maradjunk – érzék kérdése elsősorban, tervezés és intézkedés, a vezetéstechnika inkább rutin dolga. Mindkettő a legnagyobb mértékben fejleszthető, alakítható, és a kiképzés célja az, hogy az emberben rejlő ösztönös harcászati érzéket¹⁷ tudatossá tegye, racionalizálja, illetve a vezetéstechnikához szükséges gyakorlatot és tudást megadja.

A helyzetmegítélésben a vezető a háborús, harci helyzetet, mely a laikus számára áttekinthetetlen zűrzavarnak, értelmetlen tohuba-bohunak látszik, melyet még ezen felül emocionális élmények is színeznék – félelem, irtózat a vértől és halálhörgéstől stb. –, elemeire bontja, racionalizálja, visszavezeti a tér, idő és erő viszonylatainak konstellációjára, az ok és hatás kauzális összefüggéseire. Értelmes, néhány lényeges vonást tartalmazó képbe foglalja össze a harci folyamatot, és igyekszik megállapítani a harc dinamikájában érvényesülő tendenciákat. A helyzetmegítélés első része tulajdonképpen adatrögztítés: a harci helyzetet alkotó adatok és körülmények rögzítése. A második része kombináció: a harci helyzetben észlelt és rögzített adatok, jelenségek, történések, folyamatok milyen okokra vezethetők vissza, az ezekben érvényesülő tendenciák hova mutatnak, és hogyan lehetne ezeket a tendenciákat a saját céljainkra kihasználni és befolyásolni?

Az elhatározásban a vezető a helyzetmegítélésben észlelt tendenciáknak megfelelően eldönti, hogy milyen konkrét eljárást választ ahhoz, hogy a harci helyzetben érvényesülő tendenciákat a saját javára befolyásolja.

A helyzetmegítélésnek és elhatározásnak ilyen szakaszos beosztása természetesen nem jut kifejezésre minden esetben, azonban didaktikai szempontból feltétlenül indokolt szétválasztani és külön tárgyalni őket. A helyzetmegítélés és elhatározás kisebb viszonyok között legtöbbször teljesen egybeolvad, de még nagyobb, hadászati viszonyok között is előfordulhat, hogy az elhatározás már azelőtt van meg – legalább is lényegileg és nagy vonásaiban – mielőtt a helyzet összes elemét külön-külön mérlegelte volna a vezető. Ilyenkor rendszerint a helyzetnek valamilyen egészen feltűnő, kiugró, markáns összetevője ragadja meg a vezető figyelmét, és ez alapján intuitive hozza meg elhatározását, melyhez képest a később lefolyó, minden adatot és körülményt számbavevő és mérlegelő racionális helyzetmegítélés csak igazolás, csak

¹⁷ „Az ösztönös harcászati érzék fogalom nem azonos a polgári szociológia által tárgyalt »ösztönös agresszivitással«, mely az emberrel veleszületett, és mint ilyen a háborúk legfőbb okozója lenne. Ösztönös harcászati érzék alatt azt a »taktikai érzéket« értem, mely igen korán megnyilvánul a gyermekek közös játékaiban (bújócska, ipics-apacs, rabló-pandúr), sportjában stb. Ide tartozik a verekedésben mutatkozó harcászati érzék is, de megint nem mint az emberrel »veleszületett« agresszivitás, hanem mint az akciók, ütések, rúgások végrehajtásának célszerű módja (csel, hátbatámadás, lesbe csalás stb.).” [Perjés Géza jegyzete.]

önmegnyugtató. Az igazi hadvezéri zseni éppen az, aki részadatok alapján, a harci helyzet lényeges elemeinek meglátása alapján intuitíve ismeri fel a szükséges tennivalót.¹⁸

Bárhogyan is folyik le azonban a helyzetmegítélés és elhatározás, didaktikailag, tehát a kiképzésben el kell választani egymástól. A hallgatónak meg kell tanulnia, hogy egészen formálisan, úgy, ahogyan azt a szabályzatok felsorolják, a helyzet összes tényezőit mérlegelés alá vegye, egymástól elkülönítve vizsgálja és értékelje. Tehát külön-külön kell megtanulnia értékelni az ellenség helyzetét, erőit, csoportosítását, tűzfegyvereinek helyét, számát és hatását, valószínű szándékát és annak megvalósulási esélyeit, a saját helyzet részleteit, a terepet, az időt és időjárást, az anyagi helyzetet, a morális és ideológiai tényezőket stb. Miután minderre kitért, majd a részleteket egységes képbe foglalta össze, és megállapította a harc dinamikájában fellelhető tendenciákat, hozza meg elhatározását.

A kiképzés célja az, hogy a helyzetmegítélést és elhatározást biztossá, adekváttá és gyorsá tegye. Adekvát legyen a helyzetmegítélés, tehát a tényleges helyzetet képezze le, nem pedig a kívánságokkal vagy pesszimizmussal színezett szubjektív állásfoglalást. Biztosnak kell lennie tehát egy adott helyzetből csak egy fajta következtetést lehet levonni. És gyorsan kell határozni, mert harc közben sok elmélkedésnek nincsen helye. Mindezt azonban gyakorolni kell, hogy a kezdeti, igen nagy erőfeszítésekkel járó és lassú elemzés végül is szinte automatikussá és ösztönszerűvé váljon. A vezetés művészetével úgy állunk, mint a zongorajátszás művészetével: elképzelhetetlen művészi interpretáció, a mű tartalmának igazi kifejtése, ha az előadó nincs birtokában az összes technikai kellékeknek. A technika önmagában véve semmi, de technika nélkül nincs művészet. Ahhoz, hogy a művész a mű művészi mondanivalóját kifejtse, elengedhetetlen, hogy ne legyenek problémái már a billentéssel, a két kéz játékának összehozásával, a ritmus, a hangerősség kidolgozásával. Így van ez a katonai vezetésnél is, amíg a helyzet mérlegelése nem biztos, nem adekvát és nem gyors, addig az elhatározás sem lehet helyes, és az egész vezetési ténykedés nem lehet hatásos.

Mindez természetesen igen nagy munkát jelent a kiképző és a hallgató számára egyaránt. A kiképzőnek olyan harci helyzeteket kell konstruálnia a gyakorló téren, a terepasztalon, a térképen, melyek alkalmasak arra, hogy a hallgatók a harcászati helyzet minden elemét megvizsgálhassák. Tehát a megkonstruált harci helyzetnek teljesnek, logikusnak, koherensnek kell lennie, minden rész az egészszel és az egész a részekkel harmóniában kell lennie. A hallgatóknak pedig meg kell tanulniuk a rendszeres, pallérozott katonai gondolkodást, a lépésről lépésre való következtetést, sokszor még azon az áron is, hogy az azonnal jelentkező intuitív felismerést visszaszorítsák, azaz a kiképzés vezetője a helyzetmegítélés kezdetén jelentkező, az összes körülmény

¹⁸ „Az invázió alkalmával a normandiai hídfő birtokbavétele után az angolszász hadvezetés két lehetőség előtt állott: kihasználni a német védelem összeomlását, a partraszállás morális hatását, és a tengerpart mentén azonnal megindított támadással előretörni a Ruhr-vidékig, vagy megvárni az utánpótlás kiépülését, és utána széles arcvonalon végrehajtott támadással visszaszorítani az ellenséget és elérni a Rajnát. Montgomery angol részről az első megoldás mellett volt, Eisenhower amerikai részről a második mellett. Montgomery elhatározását egy benyomás alapján hozta, az ellenség morális összeroppanásáról szerzett benyomása alapján, a helyzet többi elemét nem mérlegelte. Eisenhower elhatározása a helyzet egészének, pontosabban minden részletének gondos mérlegelésén alapult. Végeredményben Eisenhower elgondolását hajtották végre. Azóta is vitakoznak, hogy melyik elhatározás volt a helyesebb. Szakmailag Eisenhower helyzetmegítélése teljesebb és tudományosabb volt, de Montgomeryé »művészibb«, és sokan azt állítják, hogy hatásosabb is, mivel a háborút több hónappal megrövidítette volna.” [Perjés Géza jegyzete.]

beható elemzése nélkül hozott elhatározást, még ha az helyes is, ne fogadjon el, vagy legalábbis indokoltassa meg. Főleg pedig nem szabad megengedni, hogy a hallgatókat harcászati sémák, mintamegoldások vagy elvi elképzelések befolyásolják. A helyzetmegítélés és elhatározás folyamata, mivel reális adottságokat mérlegel, szükségképpen tárgyi kötöttségű, teljességre törekvő, alkalmazkodó és empirikus. Azért tárgyi kötöttségű, mivel a helyzetet kitevő tárgyi adatokat¹⁹ vizsgálja, nem pedig ellenőrizhetetlen hírekre, feltételezésekre, szubjektív ítéletekre támaszkodik. Teljességre törekvő a helyzetmegítélés²⁰ azért, mivel a helyzetet kitevő összes körülményt mérlegeli. Alkalmazkodó a katonai vezető helyzetmegítélése, mivel nem a tárgyi konstelláció teljes megváltoztatására törekszik, hanem a harc dinamikájának tendenciáihoz alkalmazkodik,²¹ azokat igyekszik a saját előnyére kihasználni. Végül pedig empirikus a helyzetmegítélés és az elhatározás, mivel a megoldáshoz nem deduktív úton jut el a vezető, nem elvekből vezeti le az elhatározást, hanem induktíve, az adatokból.

A vezető ténykedésének következő része a tervezés és az intézkedés. Ez még fokozottabban, mint a helyzetmegítélés és elhatározás, tárgyi kötöttségű, empirikus és alkalmazkodó legyen.

Mindebből az következik, hogy a harcászati érzék kifejlesztése és a vezetéstechnika megtanítása nem elvek megtanításával történik, hanem empirikusan, a tárgyi körülmények mérlegelésének megtanításával. Például az az elv, hogy támadásnál az ellenség gyenge pontjára kell összpontosítani az erőket, nem úgy nyer alkalmazást, hogy a hallgató apriorisztikusan felteszi, hogy súlyt fog képezni – már csak azért sem, mert előfordulhat, hogy a harcászati célt éppen egy átlagosan elosztott erőelosztással lehet elérni –, hanem a tárgyi körülmények alapos mérlegelése után, induktíve jut el a megoldáshoz: ha a terep valamelyik része igen alkalmas a támadáshoz, és ezen a területen lévő felderített ellenséges tűzfegyverek száma x , akkor ezek leküzdésére $4x$ -től $7x$ számú tűzfegyvert kell bevetni és ennek megfelelő élő erőt, és a támadási terület egyéb részein csak annyi erőt kell alkalmazni, amennyi ezen erők levonása után megmarad. Így tehát az ellenség gyenge pontja ellen összefogott erőkkel intézett támadás elve induktív úton nyert alkalmazást és nem deduktíve. Vagy például a közismert, Moltkének²² tulajdonított elv, a „Zertrennt marschieren, vereint schlagen” (Szétosztva menetelni, egyesítve ütni) elve sem apriorisztikus vezetési menetet tervező vezérkari tiszt munkáját, hanem az adott körülmények, a menet és a harc követelményei, az egyes fegyvernemek sajátosságainak ismerete indítja arra, hogy a hadsereg vagy a hadtest menetoszlopát ne egy menetvonalra fűzze fel, mert ez hallatlan menettechnikai bonyodalmakat, surlódásokat és behozhatatlan idővesztéseket okozna.

Általában semmikor sem szabad preformált megoldási módokkal apiori elvi elképzelésekkel, sematikus példákkal nekikezdeni a helyzet mérlegelésének. A vezető lelki tabula rasával kezdje meg a helyzetmegítélését, és engednie kell, hogy a tárgyi

¹⁹ „Tárgyi adatok alatt nem csak a mennyiségileg mérhető és kifejezhető adatokat értjük, hanem tárgyi adatnak számít az ellenség vagy a saját csapatok moráljáról szerzett vagy tudott hírek és adatok is.” [Perjés Géza jegyzete.]

²⁰ „Természetesen a teljesség nem terjeszthető ki az ellenség helyzetére, mely még a legbehatóbb felderítés mellett sem lehet teljesen ismert.” [Perjés Géza jegyzete.]

²¹ „Természetesen az alkalmazkodás nem jelenti az ellenség akaratához való alkalmazkodást, a kezdeményezés átengedését. Az ellenség akarata az általános konstellációnak csak egy része.” [Perjés Géza jegyzete.]

²² Helmut Moltke (1800–1891) porosz tábornagy, kiváló stratégia és hadtudós.

konstelláció írja tele azt benyomásokkal. Persze ez távolról sem jelenti, hogy elvi tudás és bizonyos fokú sematizálás ne lenne szükséges, hiszen például maga az intézkedési séma is nagy segítség a rendszerezésben. A lényeg az, hogy ne ez legyen a primér, hanem a konkrét helyzet által adott benyomások.

Alkalmas-e a hadtörténet arra, hogy a fenti célokat megvalósítsa?

Az elmondottak után és a hadtörténelmi kutatás állapotának ismeretében a válasz könnyű erre a kérdésre: nem alkalmas a hadtörténet arra, hogy ezen célokat elősegítse. Nem alkalmas, mert a hadtörténelmi kutatás, még az újkorra vonatkozóan, még az első világháborút illetően sincsen azon a fokon, hogy egy-egy harci helyzet összes körülményeit fel tudja tárni. Az adatok szűkössége nem engedi meg, hogy a hallgató a helyzet összes körülményeit mérlegelhesse, tehát a helyzetmegítélés nem lehet teljes. De ha mégis egy-egy ritka esetben a kutatás oly fokot ért el, hogy a helyzetet kitevő összes körülmények birtokában vagyunk, tehát, ha az összes tárgyi adatot ismerjük, akkor sem lehet teljes a helyzetmegítélésünk, mivel egyszerűen nem tudjuk magunkat beleélni a helyzetbe, mivel a harcnak az akkori technika, szervezés, anyagi ellátás és sok minden más által determinált dinamikája egészen másként nézett ki, mint ma. Végül pedig mit ér azzal egy mai zászlóaljparancsnok, ha 40 évvel ezelőtti tárgyi adatok alapján tanulmányoz végig egy harci helyzetet. Elvi tanulságokat eredményezhet ez is, de mint mondtuk, a vezetési ténykedés nem elvi, hanem empirikus, s így a harcászati érzék és vezetés-technikai tudás fejlesztése érdekében nem sokat tettünk. Vagy mit nyer az a hadi iskolai hallgató azzal, hogy az első világháború valamelyik csatájának anyagi szolgálatát tanulmányozza, mely lényegileg vasúti, fogatolt szállításon és igen kis mértékben gépkocsi szállításon nyugodott, akkor, amikor ma már a helikopter utánszállítás az igazi probléma.

Nem szabad, hogy megtévesszen bennünket az a gyakorlat, ami régebben folyt és most is folyik, hogy a hadtörténelem órákon valamely hadtörténelmi helyzetet hirtelen áttesznek modern viszonyok közé, és a hallgató feladata az, hogy egy Napóleon korabeli helyzetet mai viszonyokra áttéve oldjon meg. Az elmondottaknál fogva nyilvánvaló, hogy ez lehet hadtörténelmi kuriózum, szellemi elmejáték, de nem segíti elő túlságosan a vezetők kiképzését.

Ami most már a cikkünk elején említett elemi ismereteket illeti, tehát azokat, melyeket a különböző katonai tantárgyak keretében oktatnak (hadseregszervezés, fegyvertan, műszaki ismeret stb.) nyilvánvaló, hogy ezeknél a hadtörténelmi oktatás túl sokat nem segíthet. Eltekintve attól, hogy ilyen speciális szakok kutatásában még gyengébben áll a hadtörténet, mint a csaták és hadjáratok leírásában, ezen kívül még a régi adatok megtanulása valójában nem jelentene semmilyen hasznot, de annál nagyobb megterhelést, ami a kiképzés rovására menne.

Kérdés, hogy a taktika és stratégia elveinek elsajátításában milyen haszonnal jár a hadtörténelem oktatása? Ha azt az arisztotelészi elvet tartjuk szem előtt, hogy „Megismerni valamit, annyi, mint fejlődésében vizsgálni”, akkor kézenfekvő az a feltevés, hogy a stratégia és taktika elvei fejlődésének tanulmányozása ezen elvek mélyebb megértését teszi lehetővé. Valójában a tűz és mozgás, a felderítés,

a biztosítás, az átkarolás és minden harci cselekmény problematikájá(nak) tanulmányozása a történelem folyamán rendkívül gazdagítóan hathat. A baj azonban ott van, hogy a feldolgozások ilyen tekintetben is oly hiányosak, megbízhatatlanok és ritkák, hogy ilyen stúdiumok bevezetésére egyszerűen nincsen mód.

A hadtörténet és a katonai gyakorlat, a katonai tudomány határa

Utoljára még erre a kérdésre kell választ adnunk. Nyilvánvaló, hogy az atomtaktika mellett is, a második világháború vagy a koreai háború tapasztalatainak felhasználása igen lényeges a mai katonai praxisban is. Ez tehát azt jelentené, hogy az az állításunk, melyet képviselünk, nem áll, vagy legalább is nem teljes egészében áll, mivel íme a közelmúlt háborúi – ami már történelem – igenis szolgálnak hasznos tanulságokkal. Itt az a kérdés, hogy mit tekintünk történelemnek? A történettudomány tárgya minden múltban előforduló, lezárt esemény, így tehát a koreai háború és a második világháború is ide tartoznának. A jelenségek vizsgálatának azonban több aspektusa van, és egy ugyanazon dolog egyszerre több tudomány tárgyát is képezheti. Így pl. a 60 évvel ezelőtti születések száma mint egyszeri, lezárt esemény a történelem tárgya. De ugyanakkor, ha azt nézzük, hogy az ezelőtt 60 évvel születettek hogyan helyezkednek el a mai társadalomban, ha azt nézzük, hogy ezen korosztálynak mi volt a vesztesége az első világháború alatt és ennek következtében mennyivel csökkent ezen korosztályok gyermekeinek a száma, tehát a mai 30-40 évesek lélekszáma, akkor ez már nem a történelem, hanem a demográfia tárgya. Ugyanígy az első szovjet öt-éves terv adatai egyszer képezhetik a történettudomány tárgyát, de másszor a mai tervgazdaság tárgyát is, amennyiben az azóta megindult tendenciák kihatásaival ma is számolni kell. Ugyanígy a második világháború vagy a koreai háború is, mint lezárt, befejezett esemény a történettudomány tárgya és a hadtörténeté, de ugyanakkor a folyó katonai praxis és a mai katonai tudomány tárgya is. És a kiképzés szempontjából ezen utóbbi aspektus a fontosabb, amennyiben az ott tapasztalt tendenciák értelmezése, bedolgozása a mai katonai praxisba a fontos. Ebből következik, hogy a második világháború csatáinak tanulmányozása nem közvetlenül szolgálja a vezetők kiképzését, mintegy pótolva az alkalmazó megbeszélést, hanem közvetve, úgy, hogy kiindulópontját alkotja a mai taktikai eljárások kidolgozásának, melyet a hallgató a szabályzatokban lefektetve kap meg és így alkalmazhat. Tehát az eredmény, amit a hallgató felhasznál, nem a történelem, hanem a történelemnek és a kísérletnek a szabályzatokban objektívalódott összegezése. Ilyen szempontból pedig a két tudomány határa most már pontosan megrajzolható: a történettudomány és a hadtörténet mint leíró disciplina nélküli a kísérlet kontrollját, viszont a katonai tudomány, amikor a legközelebbi múlt háborúinak tapasztalatait kísérleti vizsgálat alá veszi a gyakorló táborkban, löiskolákban, kísérleti telepeken, hadijátékokon stb., nem történeti műfaj, hanem folyó gyakorlat. Így tehát a legutóbbi háborúk tanulmányozása nem mint hadtörténelem, hanem mint mai hadtudomány szerves része segíti elő a kiképzést.

Felesleges tehát a hadtörténelem oktatása?

Egyáltalán nem és távol áll tőlünk, hogy arra gondoljunk, hogy az akadémiák és hadi iskolák tantervéből töröljük a hadtörténelmet. Sőt, az oktatását még szélesebb alapokra kellene fektetni. Ehhez azonban a kutatómunkát is ki kellene szélesíteni és el kellene mélyíteni. Ki kellene szélesíteni a kutatómunkát azzal, hogy egyes, eddig nem vizsgált vagy csak igen kis mértékben vizsgált jelenségcsoportokat alapos kutatás alá vennénk. Ilyen például az anyagi szolgálat története, a határvédelem és a könnyűcsapatok összefüggésének a története, a felderítés és biztosítás elveinek és szabályainak fejlődése stb. És el kellene mélyíteni a kutatást például az egyes csaták, hadjáratok pragmatikusabb, belső mozgató erőket, társadalmi tényezőket is tekintetbe vevő vizsgálatával.

Az ilyen formában elmélyített és kiszélesített hadtörténelmi kutatás aztán kielégítően tudná szolgálni azokat a célokat, melyek szerintem praktikus katonai szempontból is fontosak. Így a taktika és stratégia formáinak, elveinek történeti vizsgálata elősegítené a taktika és stratégia elveinek mélyebb megértését. Bizonyos speciális feladatok elvégzéséhez megadná az alapot, például a hadseregszervezés, kiegészítés, a kiképzés problémáihoz. Lehetővé tenné, hogy egyes kiemelkedő tehetségű tisztek az akadémiákon kapott hadtörténelmi alapokra támaszkodva továbbfejleszthessék vezetői készségüket.

Mindezek mellett a hadtörténelem oktatása fontos a tisztikar általános műveltségének fejlesztése miatt is. Az sem mellékes szempont, hogy minden emberben benne van a história szeretete, s így a hadtörténelem oktatásával általános, emberi igényeket elégítünk ki. Végül pedig – de nem utolsó sorban – igen fontos a hadtörténelem általános erkölcsi, politikai nevelő szerepe. Népünk múltbeli küzdelmeinek megismeréséhez a hadtörténelmen keresztül vezet a legrövidebb út. Mindezzé végeredményben a vezetői kiképzést is szolgálja közvetve, mert nyilvánvaló az, hogy igazi jó harci vezető nem lehet műveletlen, kulturálatlan, erkölcsi és politikai szempontból fejletlen egyén.

Mindez azonban nem befolyásolja azt, amit bizonyítani igyekeztünk, hogy ti. a hadtörténelem oktatása nem szolgálja közvetlenül a vezetői kiképzés ügyét. Erre a célra kétségkívül sokkal alkalmasabb az alkalmazó megbeszélés, harcgyakorlat, hadijáték stb. Szerintem eme felismerés igen lényeges mind a hadtörténelem, mind pedig a kiképzés szempontjából. Elejét veszi ugyanis annak, hogy a vezetői kiképzésben vélt hasznossága miatt erőszakot kövessünk el a hadtörténelmi anyagon, a tananyagot bizonyos célok szempontjából szelektáljuk, tehát olyan módszerekkel dolgozzunk, hogy a prakticitás kilúgozza, megfojtsa a történelmi életet. Másik oldalról pedig a kiképzésben nem építünk olyan eljárásokra és módszerekre, melyek úgysem hoznak eredményt. Végül pedig, ha tudatában vagyunk annak, hogy a mai katonai gyakorlat és a hadtörténet között az összefüggés nem közvetlen, ha megszabadulunk a mindenáron való szakmai hasznosításra való törekvéstől, akkor a kutatást levegősebbé, szabadabbá tesszük, megszabadítjuk a szakmai technicizmus jármaitól, ami oly sok esetben teszi terméktelenné és élvezhetetlenné a hadtörténészek műveit.

Igen távolinak tűnik fel az az idő, amikor a hadtörténet közvetlenül is szolgálhatja a kiképzés ügyét. Addig azonban feltétlenül – de azután is valószínűleg –, a hadtörténelmi kutatás első rendeltetése, hogy a történettudomány által feltett kérdésekre válaszoljon.

Budapest, 1956. évi augusztus hó 5-én.

Felhasznált irodalom

- Atkine, Norvelle B. De: *Why Arabs Lose Wars*, *Middle East Quarterly*, 6 (1999/4) Miért veszítik el az arabok a háborúikat? Middle East Forum, www.meforum.org/984/miert-vesztik-el-az-arabok-a-haboruikat (Letöltve: 2019. 05. 13.)
- [Borus József?]: Gondolatok a magyar hadtörténetírás néhány kérdéséről, *Hadtörténelmi Közlemények*, új folyam, 3 (1956/3) 5–34.
- Hausner Gábor: Egy sajtótörténeti ritkaság – a Hadtörténelmi Közlemények 1956. évi 3. száma, in: Ravasz István (szerk.), *Hadi múltunk kincsháza. Avagy: eleink emlékei a Hadtörténelmi Intézet és Múzeumban*, HM Hadtörténelmi Intézet és Múzeum, Budapest, 2009.
- Lippai Péter: Aktuális-e ma a hadtörténelem? *Nemzetvédelmi Egyetemi Közlemények*, 8 (2004/3) 76–89.
- Kincses Katalin Mária (szerk.): *A magyar hadtörténetírás története és aktuális kérdései*, (A Hadtörténelmi Intézet és Múzeum Könyvtára), HM Hadtörténelmi Intézet és Múzeum, Budapest, 2015.
- Perjés Géza: Esztergom 1706. évi ostromai és az ostromokkal kapcsolatos hadműveletek, *Hadtörténelmi Közlemények*, új folyam, 1 (1954/2) 136–184.
- Perjés Géza: Balassi Bálint, a katona, *Irodalomtörténeti Közlemények*, 59 (1955/1) 36–50.
- Perjés Géza: A brjanszki erdő aljában. Harctéri élményeim 1942 augusztusától 1943 októberéig, in: Perjés Géza: *Csatakönyv. Tanulmányok a magyar és az egyetemes történelem csatáiról*, HM Hadtörténelmi Intézet és Múzeum, Budapest, 2014, 191–249.
- Szem Géza: A hadtörténetírás néhány alapkérdéséről, *Hadtudományi Szemle*, 11 (2019/ különszám) 303–317.